

**МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВА
УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

РОСЛИНИ ТА УРБАНІЗАЦІЯ

**Матеріали
третьої міжнародної
науково-практичної конференції
(м. Дніпропетровськ, 19–20 березня 2013 р.)**

**Дніпропетровськ
2013**

**ACALYPHA AUSTRALIS L. ТА ІНШІ АДВЕНТИВНІ ВИДИ РОДИНИ
EUPHORBIACEAE JUSS. В УРБОЛАНДШАФТАХ КРИВОГО РОГУ**

В.В. Кучеревський, к.б.н., заст. директора з наукової роботи,

Г.Н. Шоль, науковий співробітник

Криворізький ботанічний сад НАН України

вул. Маршака, 50, м. Кривий Ріг, 50089

Кривий Ріг є одним з найбільших індустріальних центрів України. Такий розвиток міста зумовив виникнення на його території різноманітних груп антропогенних і техногенних ландшафтів, які займають понад 90 % площі міста.

Об'єктом наших досліджень є сучасна урбанофлора Кривого Рогу та, зокрема, її адвентивний елемент. Дослідження проводили із використанням загальноприйнятого методу маршрутного флористичного обстеження територій, зі збиранням та фіксуванням гербарного матеріалу. Обробку гербарних зборів та їх ідентифікацію проводили камерально. Зразки зберігаються у гербарії КБС НАН України (KRW). Назви видів наведені за номенклатурним зведенням С.Л. Мосякіна та М.М. Федорончука [6].

За нашими даними флора міста налічує 1072 види вищих судинних рослин, у т. ч. адвентивний елемент нараховує 324 види [3]. За часом занесення переважають неофіти (33 %) й еунеофіти (36,1 %), тобто види, що потрапили на досліджувану територію у XVIII–XIX та XX–XXI століттях, що безпосередньо пов'язано зі стрімким промисловим освоєнням регіону та зростанням кількості населення.

Слід відмітити, що низка адвентивних видів має статус інвазійних, тобто вони долають фітоценотичний бар'єр і вкорінюються у природні угруповання: *Centaurea diffusa* Lam., *Ambrosia artemisiifolia* L., *Iva xanthiifolia* Nutt., *Conyza*

canadensis L., *Portulaca oleracea* L. та ін. Деякі з іншорайонних видів набули значного поширення в останні два десятиліття: *Phalacrocoma annuum* (L.) Dumort., *Ph. septentrionale* (Fernald et Wiegand) Tzvelev, *Grindelia squarrosa* (Pursh) Dunal, *Robinia pseudoacacia* L. та ін.; заслуговують на увагу види, що мають на сьогодні прогресуючий тип ареалу і значно розширюють свої позиції: *Oxybaphus nyctagineus* (Michx.) Sweet (масово поширюється по залізницях та вздовж доріг), *Ailanthus altissima* Swingle (у зелених насадженнях, уздовж доріг, на промайданчиках тощо), *Amaranthus powellii* S. Wats., *Setaria verticillata* (L.) Beauv., *Digitaria sanguinalis* (L.) Scop. (масово розповсюджуються в агроценозах, на порушених землях, особливо на рудеральних місцях). Окрім того, в останні роки стрімко поширюються види, що використовуються як квітничково-декоративні або господарсько-цінні: *Solidago canadensis* L., *Phytolacca americana* L., *Ptelea trifoliata* L., *Asclepias syriaca* L., *Datura meteloides* DC., *Verbesina encelioides* (Cav.) Benth. et Hook. f. ex A. Gray та ін. Останній вид ще донедавна був відомий з кількох місцезростань, а за 2010–2011 рр. він поширився у присадибному озелененні по всіх районах і куточках міста, що пояснюється, імовірно, його стійкістю до високих літніх температур з одночасною високою декоративністю. В останні століття в місті з'явилися й іншорайонні представники родини *Euphorbiaceae* Juss.

У флорі Кривого Рогу донедавна відмічали представників 4 родів цієї родини: *Euphorbia* L., *Ricinus* L., *Mercurialis* L., *Securinega* Comm. ex Juss. Види 3 останніх родів (*Ricinus communis* L., *Mercurialis perennis* L., *Securinega suffruticosa* (Pall.) Rehd. (*Flueggea suffruticosa* (Pall.) Baillon)) трапляються лише в культурі, самостійно на території міста не поширюються. Під *Euphorbia* включає 7 аборигенних і 5 адвентивних видів: *E. canescens* L. (*E. massiliensis* DC.), *E. helioscopia* L., *E. humifusa* Willd. ex Schlecht., *E. marginata* Pursh., *E. peplis* L.

Euphorbia helioscopia – археофіт середземноморського походження, у місті зрідка трапляється в антропогенно та техногенно порушених екосистемах, зокрема, входить до складу флор сегетального, селітебного, рудерального, селітебно-сегетального та ін. екоотопів. *Euphorbia marginata* – еунеофіт північноамериканського походження, широко використовується в озелененні, часто «дичавіє» та поширюється поза межами його культивування і трапляється на оброблюваних полях, у селітебній зоні, на смітниках, проте утримується там протягом нетривалого часу. *Euphorbia canescens*, *E. humifusa*, *E. peplis* занесені

на досліджувану територію випадково в результаті господарської діяльності людини (ксенофіти) – з ракушняком, щебенем і іншими подібними матеріалами при будівництві залізниць та доріг (відсіпка дамб тощо). Перші два види – середземноморського походження. *E. humifusa* потрапив на територію міста в кінці XIX – на початку XX ст., зрідка трапляється вздовж доріг у селітебній зоні та в лісосмугах, на залізничних насипах, у парках на газонах, поміж бетонних плит. *E. canescens* потрапив у місто, ймовірно, у середині XX ст., трапляється дуже рідко. У гербарії КБС є збори зі скверу по вул. Радянській (біля міськвиконкому), поміж залізобетонних плит (Кучеревський, 2002; Шоль, 2012, KRW). *E. peplis* – вид причорноморських засолених пісків. На територію міста потрапив із ракушняком у кінці XIX ст. Трапляється на старих залізничних насипах з ракушняку в ок. сел. Зелене Кривого Рогу та у балці Північна Червона.

Окрім наведених видів ми вперше для флори міста відмічаємо вид *Acalypha australis* L.

Acalypha australis – адвентивний вид, за даними одних авторів [5] східноазійського походження, інших [2] – південноамериканського. В Україні *A. australis* указується для Криму, Херсону, Одеси, Луганська [1, 4].

У Кривому Розі вперше вид відмічали у Жовтневому районі по вул. Ігнатєва у 2009 р.: попід стіною 5-поверхового будинку і на клумбі (Кучеревський, 2009, усне повідомлення). У 2012 р. вид був знайдений у північній частині міста на території КБС: під стіною теплиці та у тріщинах на асфальті (Кучеревський, Шоль, 2012, KRW). Вид, ймовірно, занесений з насіннєвим матеріалом деревних чи квітничково-декоративних культур, так як поруч розташований інтродукційний розсадник.

Усього в локалітеті росло біля 30 особин, більшість з яких були добре розвинуті, цвіли та плодоносили, причому цвітіння і плодоношення спостерігали до листопада. Добрий розвиток рослин і зав'язування повноцінного насіння можуть бути передумовами подальшого поширення виду на території міста, тим більше, що вид регулярно знаходять у нових місцезростаннях у південних областях України [1].

Таким чином, адвентивні види роду *Euphorbia* на території міста мають обмежене поширення: трапляються лише в антропогенно та техногенно змінених екотопах, не відіграючи при цьому істотної фітоценотичної ролі. Натомість в урболандшафтах міста наявні всі умови для розвитку та поширення

нового виду – *Acalypha australis*, тому слід приділяти більше уваги цьому виду та обмежувати його поширення.

Література

1. Васильева Т.В., Коваленко С.Г., Немерцалов В.В. Новые виды семейства *Euphorbiaceae* в синантропной флоре региона (Одесская область, Украина) // Проблемы изучения адвентивной и синантропной флор России и стран ближнего зарубежья. – Мат-лы IV международ. научн. конф. (Ижевск, 4–7 декабря 2012г.). – Ижевск, 2012. – С. 46–48.
2. Гельтман Д.В. *Euphorbiaceae* Juss. – Молочайные // Фл. Восточной Европы. – С.-Пб.: Мир и сім'я – 95, 1995. – Т. 9. – С. 256–287.
3. Кучеревський В.В., Шоль Г.Н. Анотований список урбанофлори Кривого Рогу. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2009. – 71 с.
4. Мойсієнко І.І., Васильева Т.В. *Acalypha australis* L. (*Euphorbiaceae*) в Україні // Укр. ботан. журн., 2003. – Т.60, № 5. – С. 537–539.
5. Протопопова В.В. Синантропная флора Украины и пути ее развития. – Киев: Наук. думка, 1991. – 204 с.
6. Mosyakin S.L., Fedoronchuk M.M. Vascular plants of Ukraine. A nomenclatural checklist. – Kiev, 1999. – 345 p.